

Rapporten All-Archeo bv 2186

Archeologienota
Hoevenen (Stabroek) – Antwerpse
Steenweg 65-71

Natasja Reyns

Bornem
2024

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bv

Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns

All-Archeo bv
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2024/12.807/272

© All-Archeo bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	6
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken	7
2.3.3	Werkwijze	10
2.4	Assessmentrapport	10
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	10
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	16
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	20
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	21
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	22
3	Samenvatting	23
4	Bibliografie	24
4.1	Publicaties	24
4.2	Websites	24
5	Bijlagen	25
5.1	Archeologische periodes	25

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2024J117

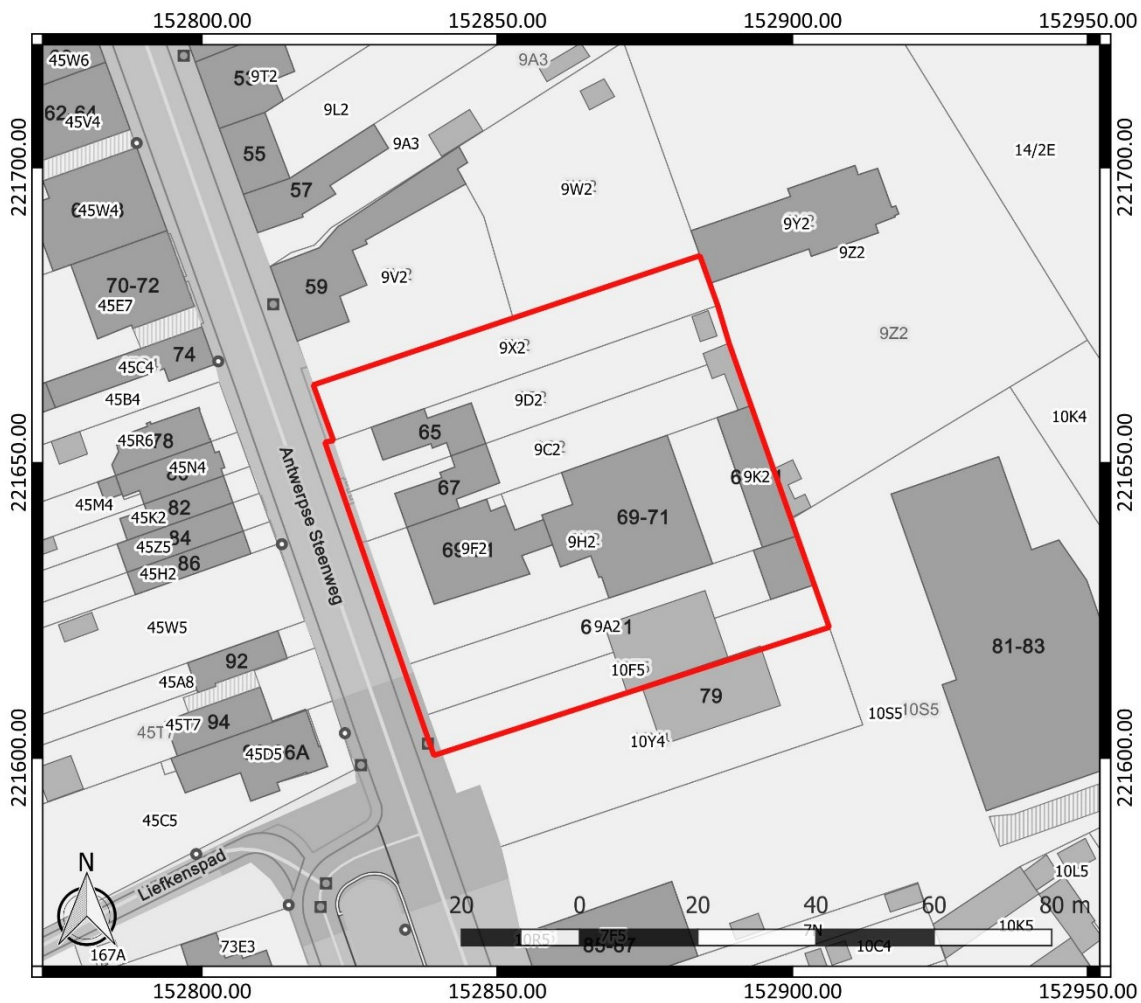
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): provincie Antwerpen, Stabroek, Hoevenen, Antwerpse Steenweg

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 152818, 221685
- 152906, 221600

Kadastraal plan:

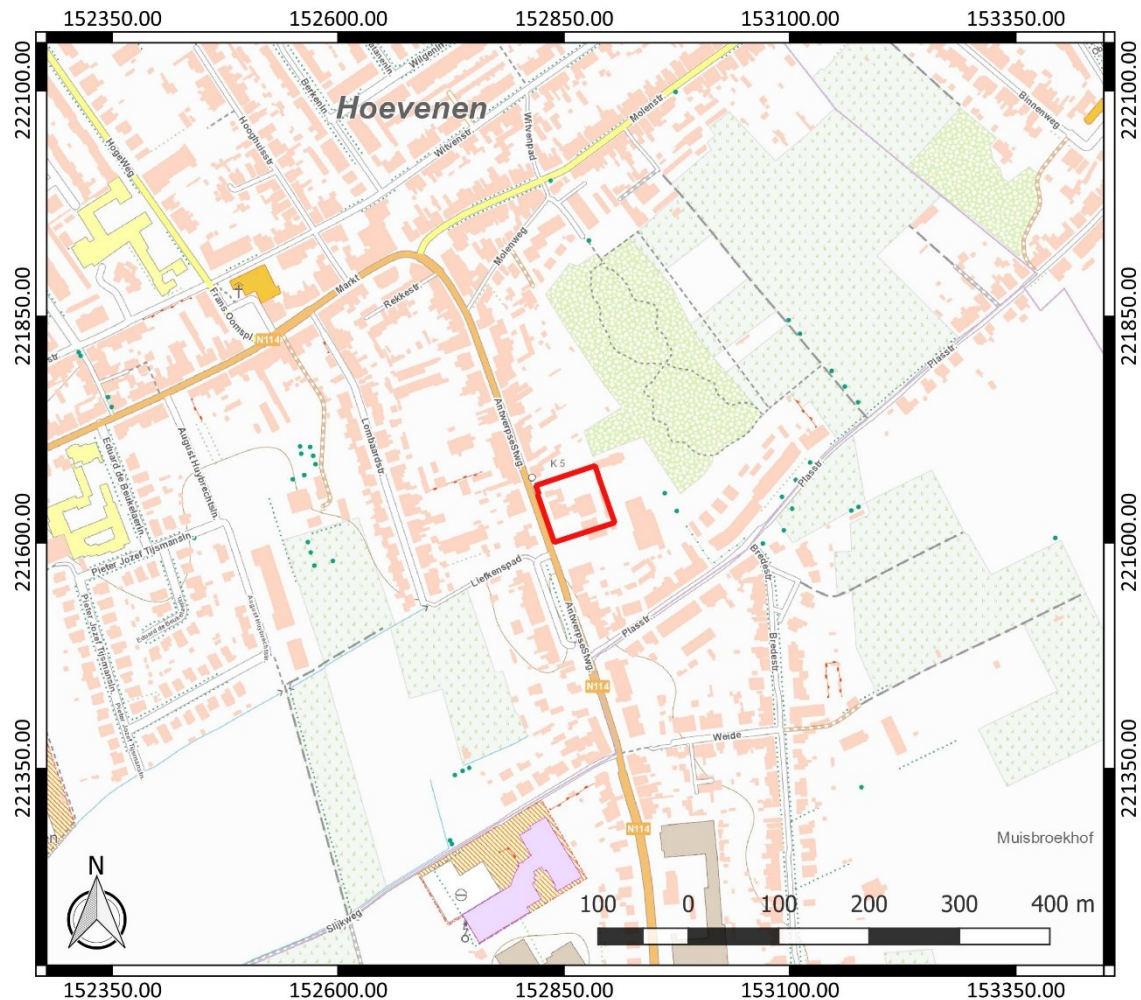

Figuur 1: Kadastraalplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Stabroek, Afdeling 2, sectie H, nummers 9A2, 9C2, 9D2, 9F2, 9H2, 9K2, 9X2 en 10F5

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 4646 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 15/10/2024 – 23/12/2024

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland

Verstoorde zones: er zijn geen gekende verstoorde zones.

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

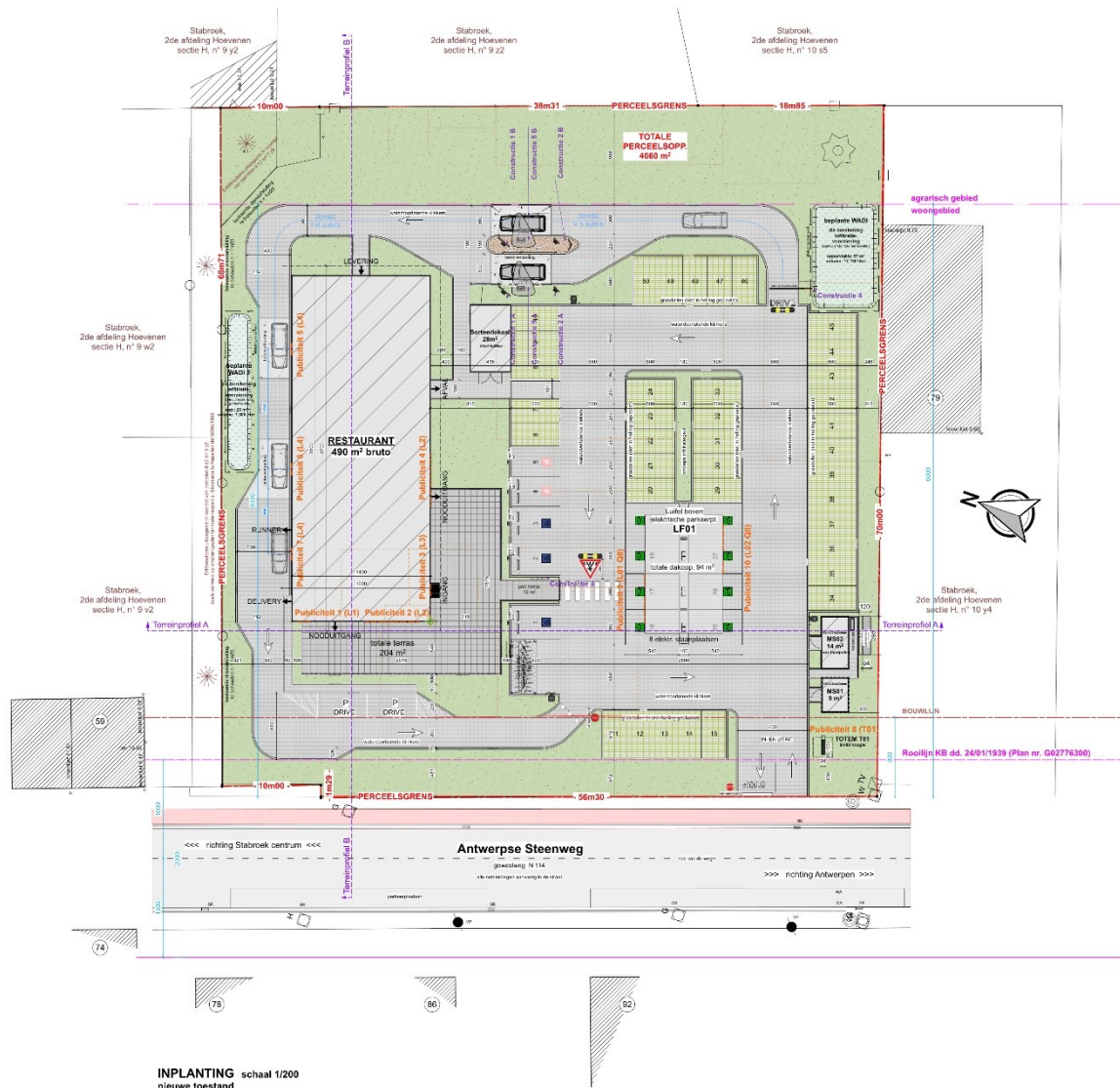
2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein wordt de bouw van een restaurant gepland, met bijhorende omgevingsaanleg. Daarvoor dient voorafgaand de bestaande bebouwing gesloopt te worden. De bestaande bebouwing is voor zover bekend niet onderkelderd.

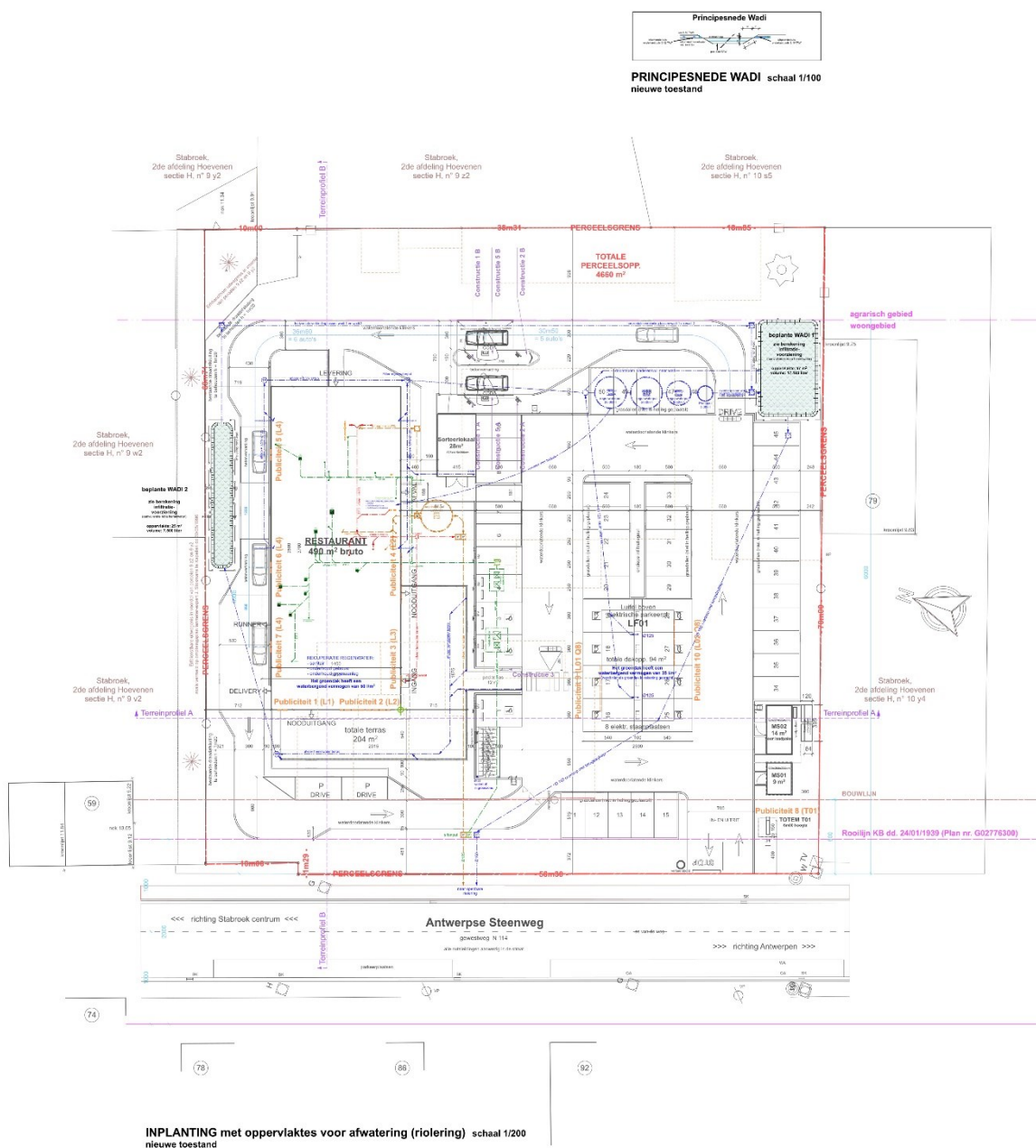
Het nieuwe restaurant wordt uitgevoerd op een vloerplaat op volle grond van ca. 65 cm dik. De vloerplaat wordt verder gefundeerd op funderingsbalken met een verstoringsdiepte tot ca. 1,20 m. Het restaurant wordt voorzien van nieuwe nutspullen. De aanleg daarvan kent een verstoringsdiepte tot ca. 3,20 m. In het zuidwesten van het terrein worden twee middenspanningscabines opgericht. Die kennen een verstoringsdiepte van ca. 80 cm.

Rondom het nieuwe gebouw worden verhardingen aangelegd. Die kennen een verstoringsdiepte van ca. 65 cm. Verder wordt een overdekte fietsenstalling aangelegd en een luifel voor staanplaatsen voor elektrische wagens. De aanleg van de fietsenstalling kent een verstoringsdiepte van 30 cm tot 80 cm. De aanleg van de luifel kent een verstoringsdiepte van ca. 80 cm tot 1,20 m.

Er worden ook groenzones voorzien. De aanplant van gras, bomen en struiken betekent een verstoringsdiepte van ca. 40 cm tot ca. 1,00 m. In het zuidoosten van het terrein en in het noorden worden ook twee wadi's aangelegd. Die zullen aangelegd worden tot op ca. 50 cm onder de pas van 5,30 m TAW.

Figuur 3: Inplantingsplan

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) worden drie momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

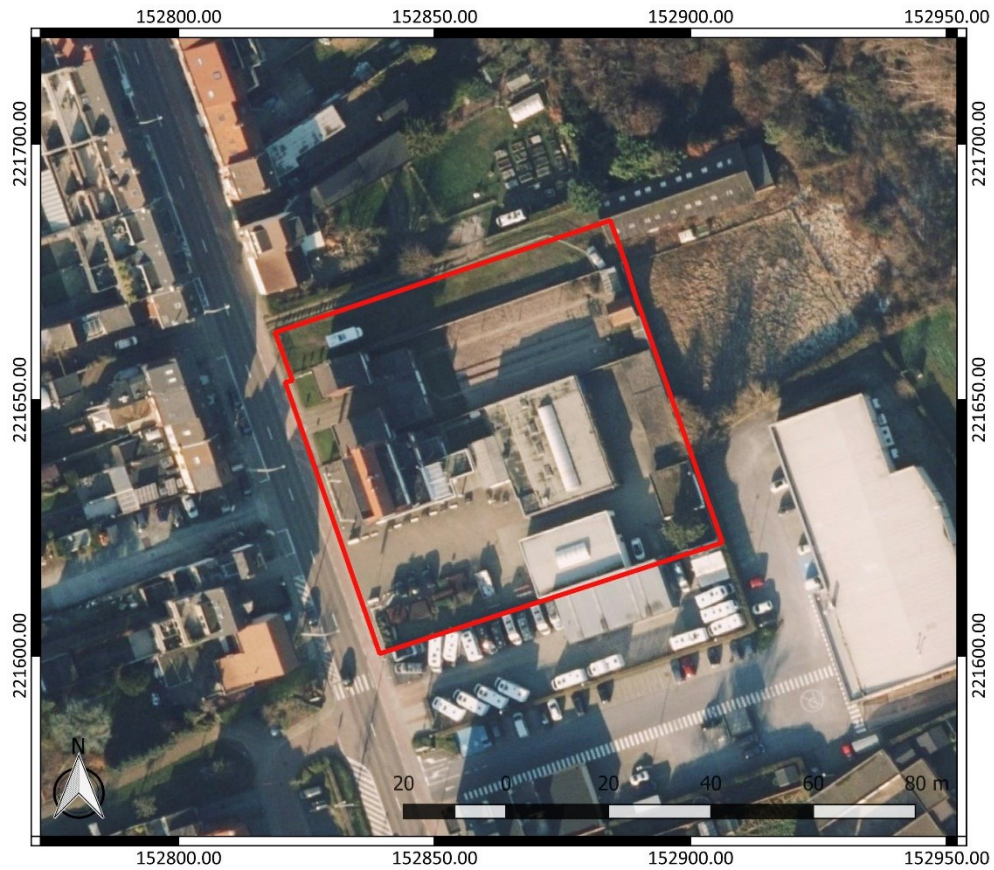
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

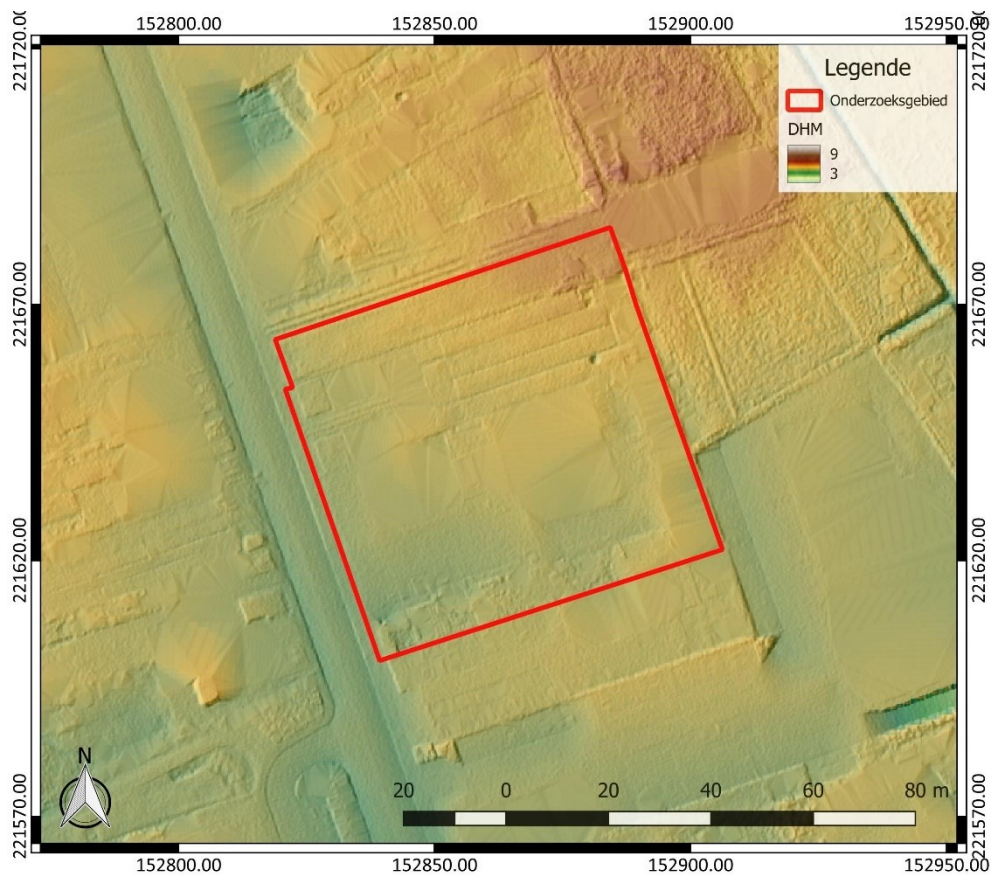
Het onderzoeksgebied is gelegen ten oosten van de Antwerpse Steenweg (Figuur 5). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden en beperkt in agrarische gebieden. Ten westen stroomt De Rekke, de Blokbeek en de Slijkbeek (Figuur 7). Ten noorden vinden we de Kapellebeek en ten oosten vermelden we ook nog de Zwarte Beek.

Het landschap in de omgeving van Stabroek behoort tot een overgangsgebied tussen twee geomorfologische eenheden: enerzijds het lage poldergebied in het westen en anderzijds het hoger gelegen, lokaal licht golvend zandgebied in het oosten. Het lage en vlakke gebied van de Scheldepolders kent een hoogte tussen 0,8 en 4,5 m TAW. De overgang naar het zandgebied in het oosten gebeurt geleidelijk, aan de hand van een zuidwestelijk georiënteerd talud, de zogenaamde Kempische microcuesta. De microcuesta is in feite het waterscheidingsvlak dat gevormd is door het Scheldebekken enerzijds en het stroomgebied van de Maas anderzijds. Het waterscheidingsvlak loopt vanuit Brasschaat in noordwestelijke richting over het grensgebied Kapellen-Kalmthout tot in Putte.³

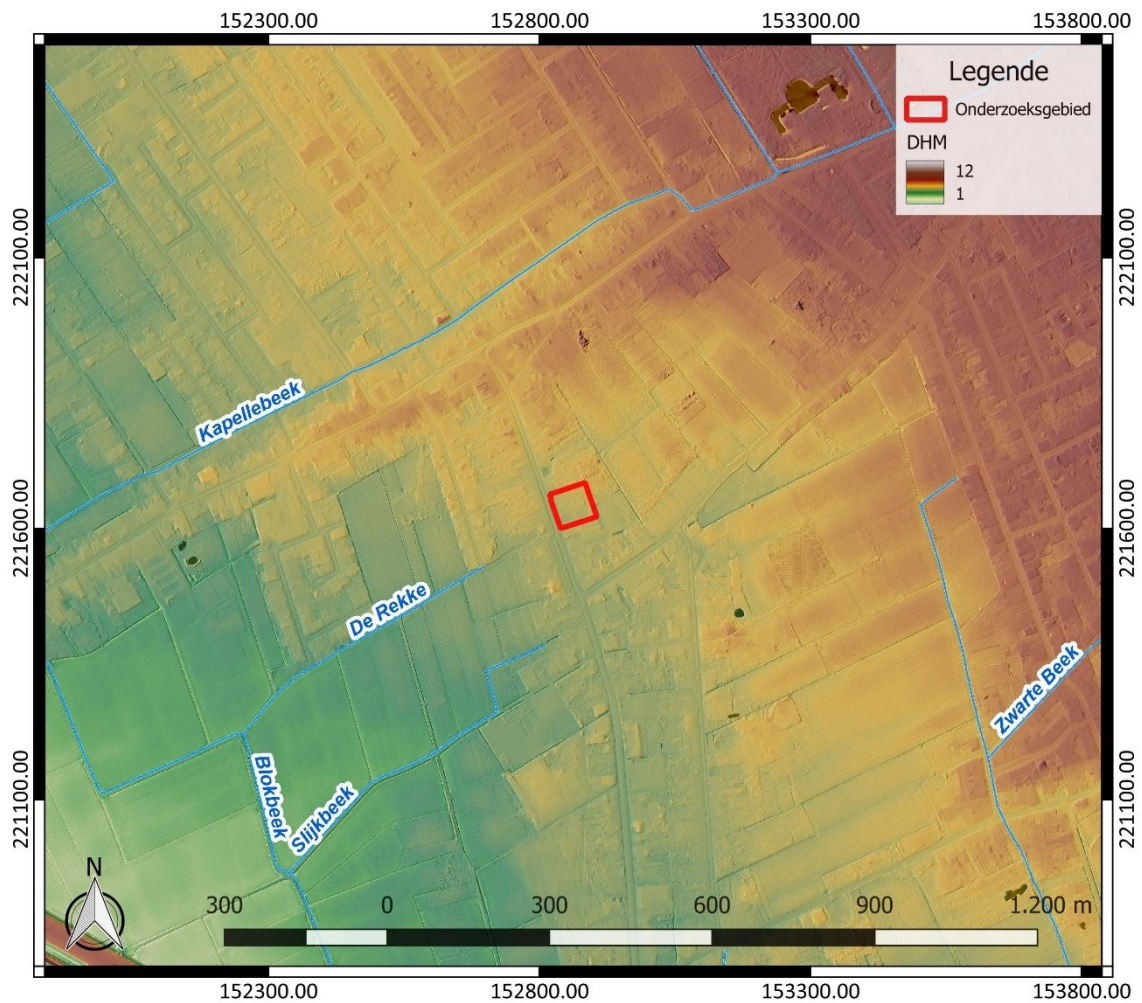
³ Bogemans 1997, 6

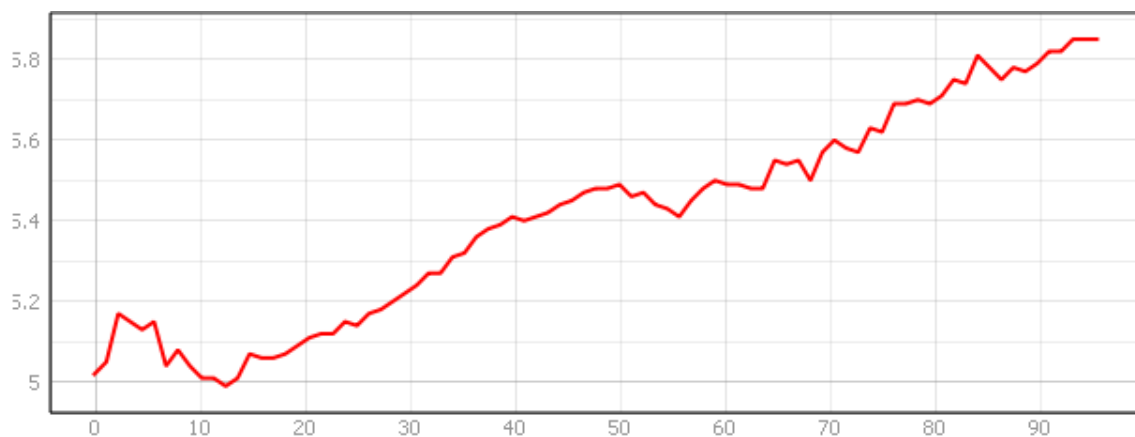
Figuur 5: Luchtfoto van 2023 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 6: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Multidirectional hillshade DHM Vlaanderen I, 25 cm, met aanduiding van het onderzoeksgebied

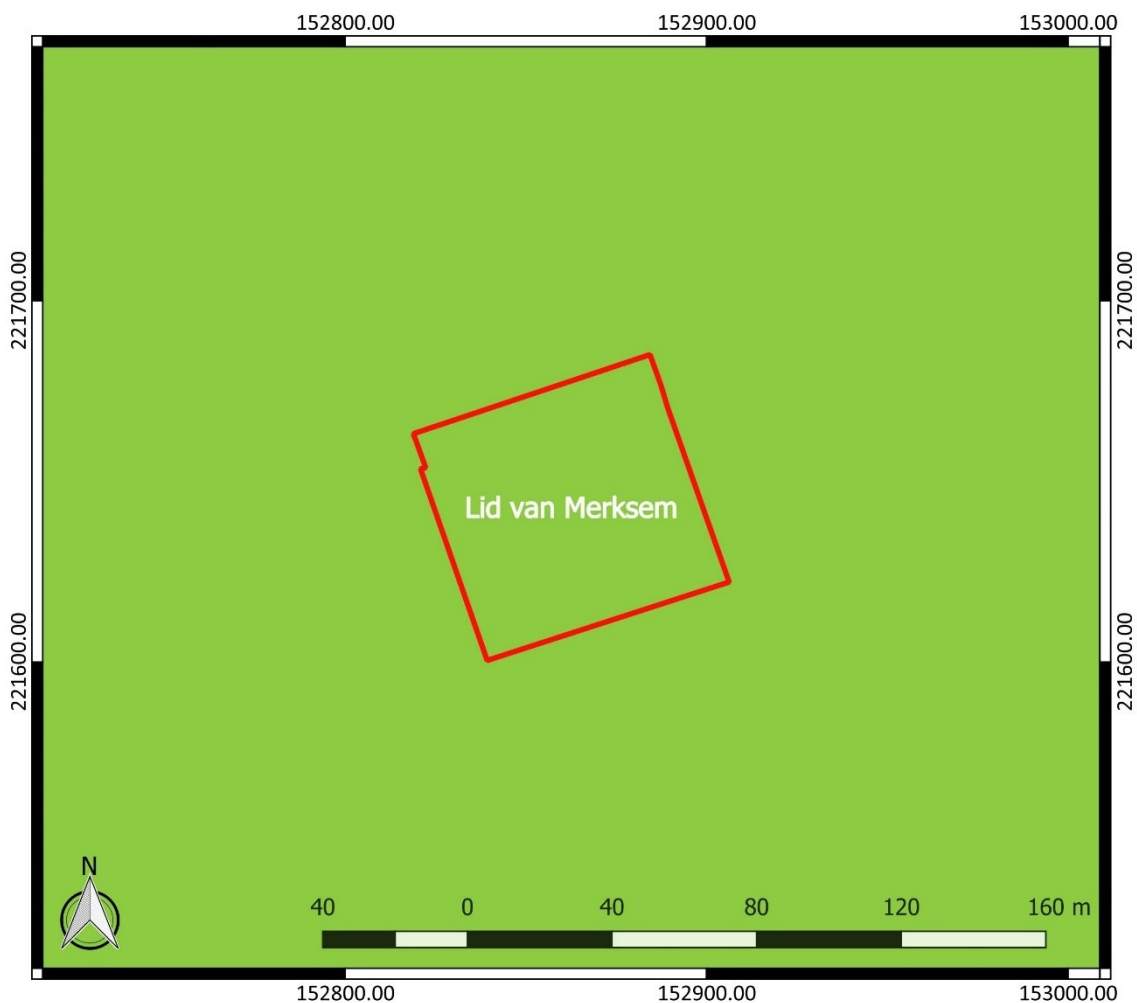

Figuur 7: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 25 cm (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 8: Hoogteverloop van zuidwest naar noordoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

De topografie van de omgeving van het terrein helt af naar het zuidwesten toe. Ook het terrein zelf helt af naar het zuidwesten. Het kent een hoogte van 5,0 tot 5,9 m TAW (Figuur 8).

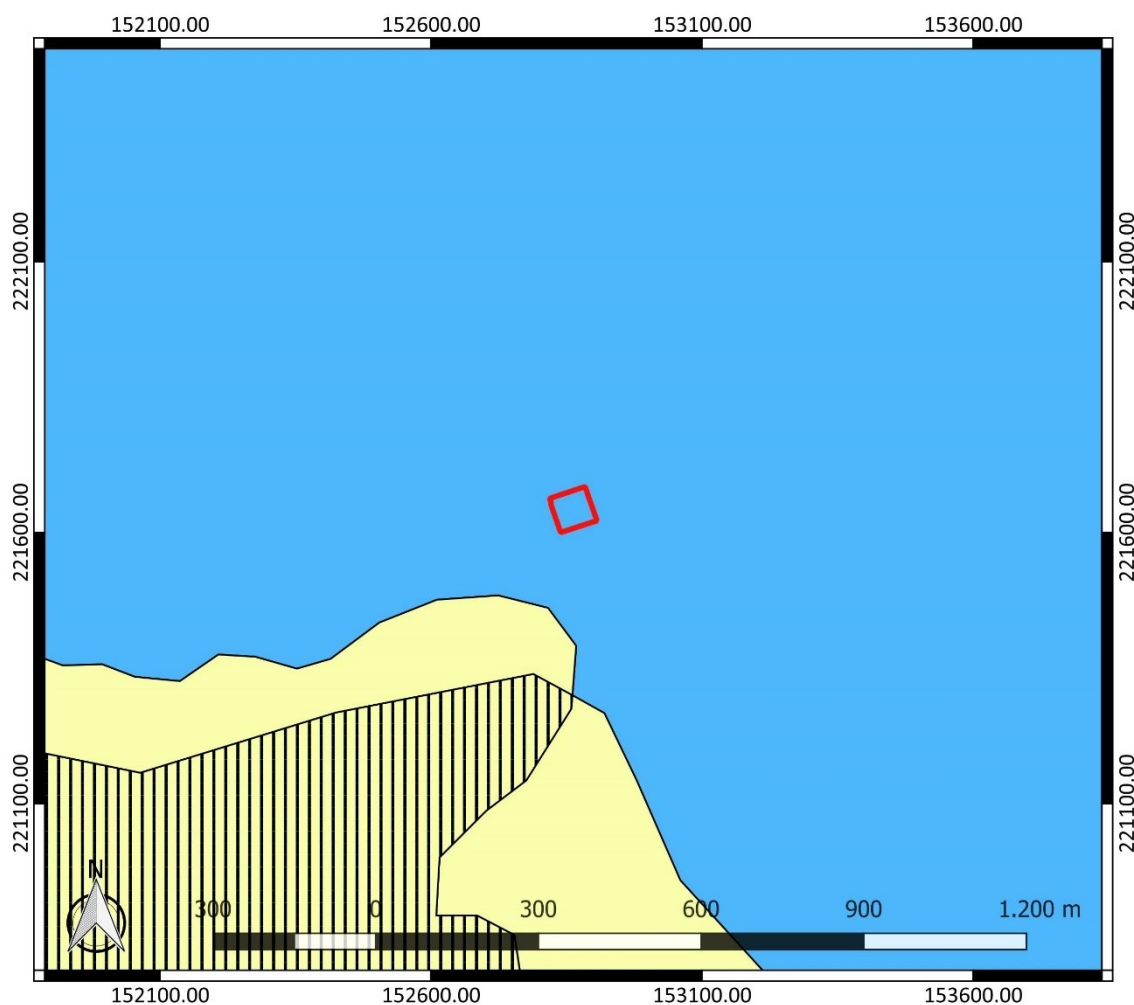
Figuur 9: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 9) bestaat uit het Lid van Merksem. Dit wordt gekenmerkt door grijsgroen tot grijsbruin fijn tot middelmatig zand, dat glauconiethoudend en kalkhoudend is en dat schelpfragmenten en siderietconcreties bevat.⁴

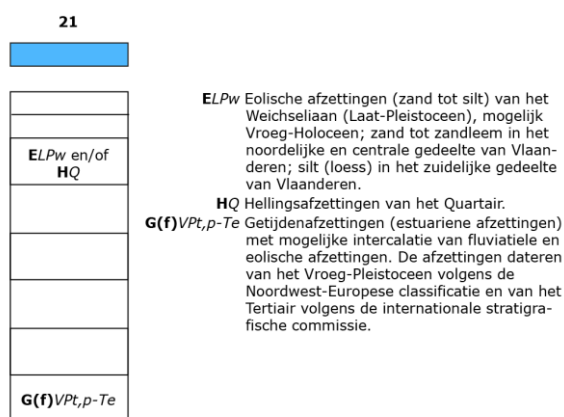
De quartairgeologische kaart (Figuur 10) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Hieronder bevinden zich oudere getijdenafzettingen met mogelijke intercalatie van fluviatiele en eolische afzettingen van het Vroeg-Pleistoceen.⁵

⁴ www.geopunt.be/kaart

⁵ www.geopunt.be/kaart

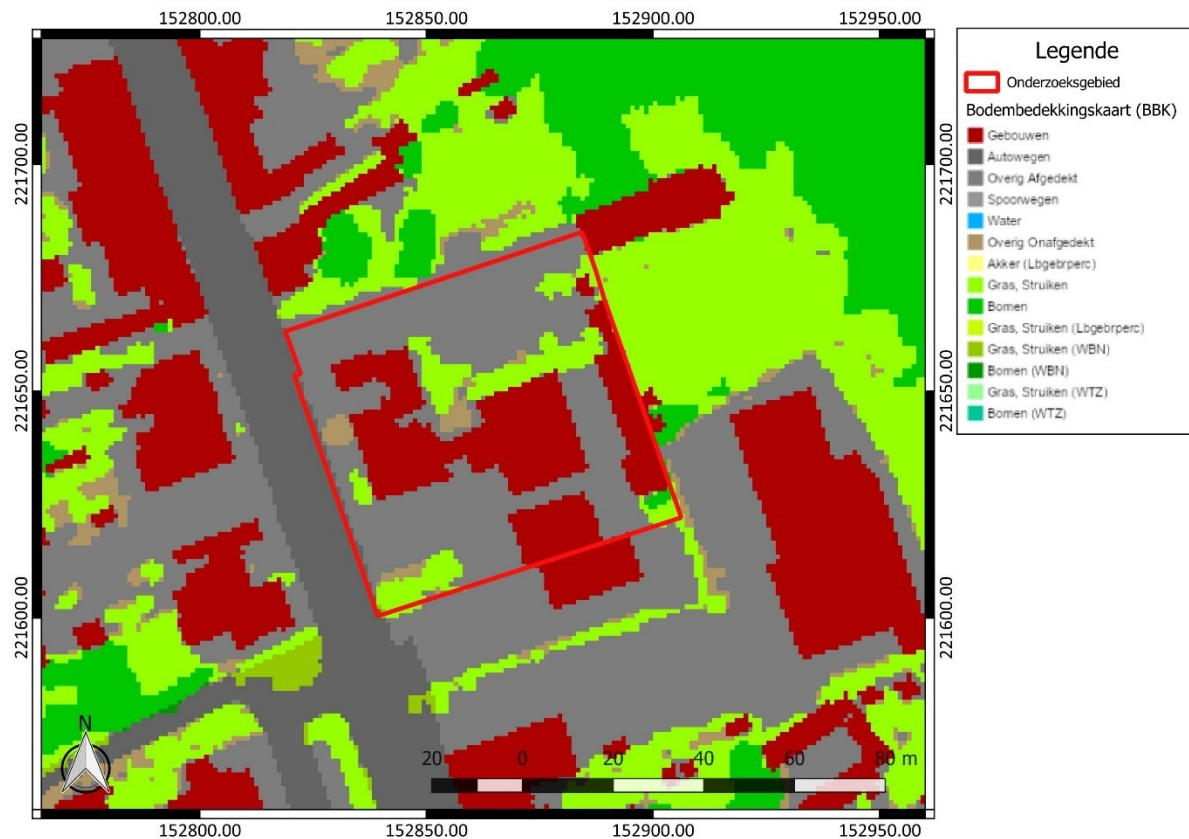
Figuur 10: Quartaairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 11: Legende bij de quartaairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 12) situeert het onderzoeksgebied ter hoogte van een matig natte zandbodem met dikke antropogene humus A horizont en met een matig zand, zwaar zandleem of leem bijmenging (Zdmb). In de omgeving vinden we ook de aanduiding van bebouwde zones (OB), een matig droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont en met matig zand, zwaar zandleem of leem bijmenging (Zcmb), een natte lemig zandbodem zonder profiel waarvan de sedimenten lichter of grover worden in de diepte (Sepz) en een natte zandbodem zonder profiel met klei-zand op geringe of matige diepte en met een matig zand, zwaar zandleem of leem bijmenging en

⁶ Bastiaens/Van Moernick 1994, 83-86; van Doesburg *et al.* 2007, 150

Figuur 13: Bodemgebruikskartaal met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

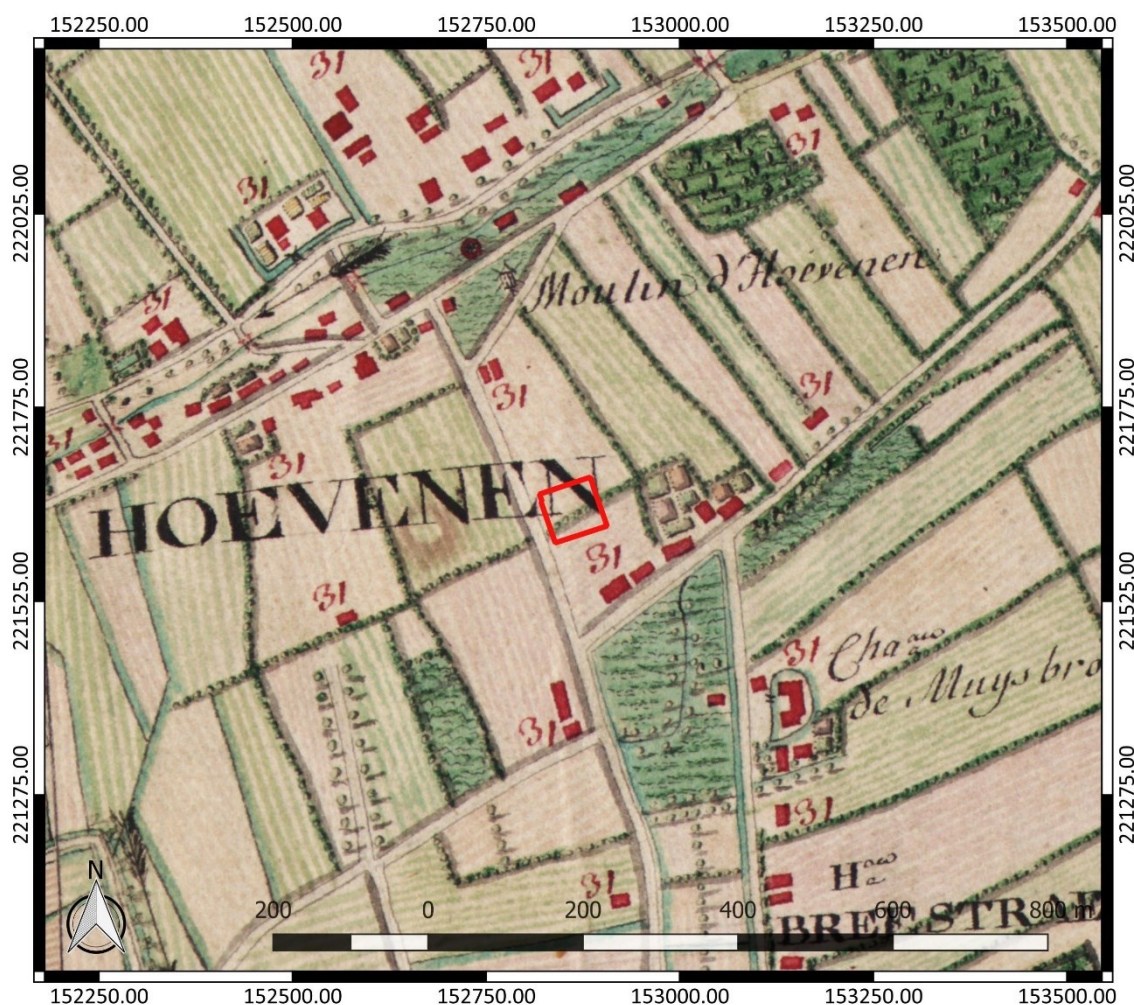
Stabroek is een van de gemeenten in de Antwerpse polders, die ontstonden in de 12de tot 13de eeuw bij de aanleg van dijken in opdracht van onder meer Gillis van Attenhoven, Hugo Nose, de Sint-Michielsabdij en het Onze-Lieve-Vrouwekapittel van Antwerpen. Het gebied hing af van het Land van Breda, in het markgraafschap Antwerpen en op die manier ook van het hertogdom Brabant. Stabroek ontstond vermoedelijk nadat de heren van Breda in de 13de eeuw heel wat goederen in de polders verworven hadden en na de verkoop van goederen door Gilbert van Breda na 1232.

De oudste gekende vermeldingen van Stabroek dateren van 1258 en 1272. Voor 1250 was het een gehucht van Lillo met een kapel die van Lillo afhankelijk was. In de 13de eeuw werd 's Hertogendijk aangelegd. De oudste dorpskern van Stabroek was in het uiterste noorden van de gemeente gesitueerd, in "Oudbroek". Door een dijkbreuk in 1283 verplaatste de nederzetting zich naar de huidige, hoger gelegen locatie. In 1261 ontstond de Sint-Catharinaparochie, die afhankelijk was van het bisdom Kamerijk en vanaf 1560 van het bisdom Antwerpen. Van 1802 tot 1962 behoorde de parochie tot het aartsbisdom Mechelen en vanaf 1962 opnieuw tot het bisdom Antwerpen.

Stabroek behoorde grotendeels tot het hertogdom Brabant, behalve in de periode van 1358 tot 1406, toen het door de Vrede van Ath (4 juni 1357) samen met Antwerpen bij het graafschap Vlaanderen werd ingedeeld. In 1505 werd het dorp door de hertog van Brabant verkocht aan Gillis de Schermere, die er een afzonderlijke heerlijkheid van maakte. In 1510 werd deze heerlijkheid verkocht aan Jan III van Glymes, genaamd de Berghes. Zijn familie behield de heerlijkheid tot in 1561. Vervolgens was Stabroek in handen van de familie Van Dale, Glymes de Berghes (1577), van Jonker Robrecht van Eekeren (1616), van de familie de Haze (1638-1758) en de familie Geelvinck.

De polders in de omgeving van Stabroek werden meermaals onder water gezet. Dit gebeurde onder meer tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), tijdens de strijd tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden in de 17de eeuw, door de Hollandse troepen rond 1830 en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ze kwamen ook onder water te staan door zware dijkbreuken in 1682 en 1953.⁷

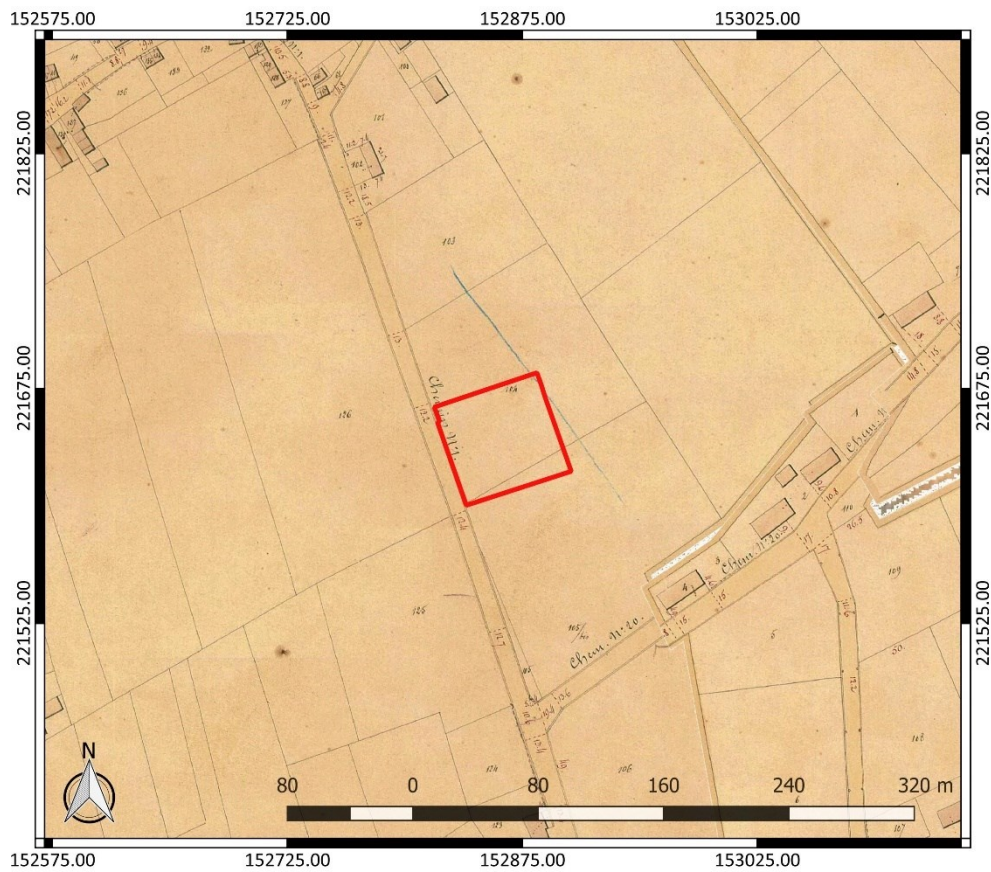
Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied in gebruik is als akkerland (Figuur 14). In de omgeving vinden we schaarse bebouwing en ten noorden vinden we de historische dorpskern van Hoevenen. Ten noorden is ook sprake van een molen en ten zuidoosten vinden we een site met walgracht.

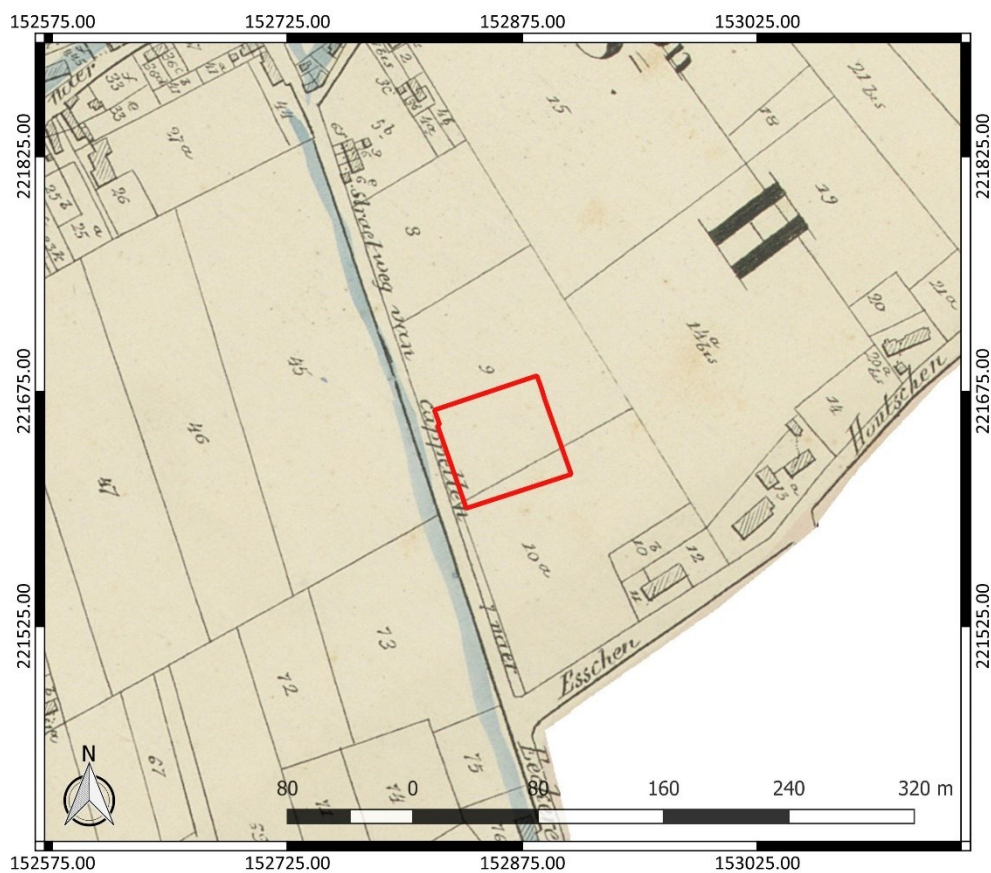
Figuur 14: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is nog geen bebouwing te zien binnen het onderzoeksgebied. Vermoedelijk was het terrein nog steeds in gebruik als akkerland (Figuur 15). In de omgeving vinden we opnieuw schaarse bebouwing. De Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) geeft een gelijkaardig beeld als de Atlas der Buurtwegen weer.

⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Stabroek [online], <https://id.erfgoed.net/themas/13705> (geraadpleegd op 16 oktober 2024).

Figuur 15: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 16: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 17: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

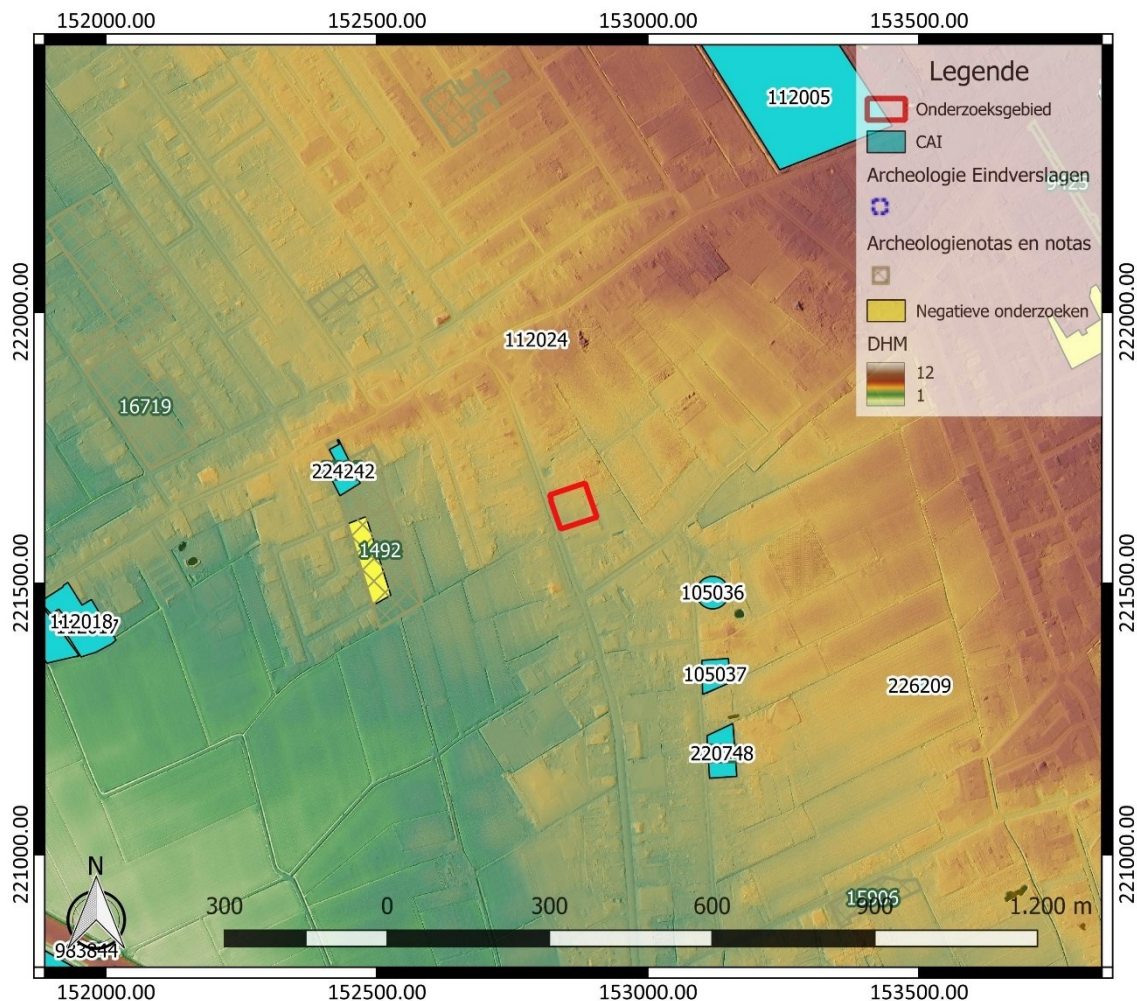

Figuur 18: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 17) toont ons dat bebouwing verschenen is op het terrein. Grote delen van het terrein blijken verder ook verhard. Dat zien we ook op een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 18). Het beeld komt ook overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 5).

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 19). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Figuur 19: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied zijn twee afvalkuilen gevonden die op basis van het vondstmateriaal in de 15de tot 16de eeuw gedateerd worden (CAI ID 105036).⁸ Ten zuiden hiervan, ter hoogte van CAI ID 105037, is een muur aangetroffen die mogelijk in verband staat met het kasteel van Muysbroeck. Op basis daarvan wordt de muur in de 18de eeuw gedateerd.⁹

⁸ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Bredestraat I [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105036> (geraadpleegd op 18 oktober 2024).

⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Bredestraat II (Kasteel Muysbroeck) [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/105037> (geraadpleegd op 18 oktober 2024).

Nog verder naar het zuiden zijn sporen gevonden van een volmiddeleeuws woonstalhuis, een laatmiddeleeuwse waterput, een haard van een hoeve uit de 17de eeuw, resten van een stal of schuur uit de 18de eeuw, bakstenen funderingen en muren van een hoeve uit de 19de eeuw en recente ploegsporen.¹⁰ Even ten oosten hiervan zijn bij metaaldetectie vondsten uit de late middeleeuwen, de nieuwe tijd en de nieuwste tijd gedaan (CAI ID 226209).¹¹

Ten noorden van het onderzoeksgebied vinden we de aanduiding van de molen van Hoevenen (CAI ID 112024) die we hoger ook reeds konden zien op de Ferrariskaart. Op basis daarvan wordt ze in de 18de eeuw gedateerd.¹² Wat verder naar het westen zijn bij een proefsleuvenonderzoek enkel resten uit de nieuwe tijd aangetroffen (CAI ID 224242).¹³ Op een aansluitend terrein ten zuiden hiervan vond ook een proefsleuvenonderzoek plaats (ID 1492). Daarbij zijn nagenoeg uitsluitend resten uit de nieuwe en de nieuwste tijd aangetroffen.¹⁴ Nog verder naar het westen vermelden we de 16de-eeuwse hoeve Pauwels (CAI ID 112018).¹⁵ Ook op al grote afstand ten noordoosten van het onderzoeksgebied is sprake van een 16de-eeuws landhuis (CAI ID 112005).¹⁶

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving die geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties geven, lichten we daarom hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het uitgevoerde bureauonderzoek geeft aan dat het onderzoeksgebied gekenmerkt wordt door een gunstige landschappelijke ligging. Het bevindt zich op de overgang van hoger gelegen gronden naar lager gelegen gronden, op de overgang van een natte naar een matig droge bodem en in de buurt van verschillende waterlopen. Dit waren aantrekkelijke locaties voor de mens in het verleden.

Gekende archeologische waarden in de omgeving dateren uitsluitend uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd, maar op basis van de landschappelijke kenmerken van het terrein en zijn omgeving kunnen we op dit moment de aanwezigheid van oudere relevante archeologische resten dan de middeleeuwen nog niet volledig uitsluiten.

¹⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Ekeren Bredestraat 57 [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/220748> (geraadpleegd op 18 oktober 2024).

¹¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Bredestraat [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/226209> (geraadpleegd op 18 oktober 2024).

¹² Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Molen van Hoevenen [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/112024> (geraadpleegd op 18 oktober 2024).

¹³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Kerkstraat [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/224242> (geraadpleegd op 18 oktober 2024).

¹⁴ Reyns/Claessens 2016, 39

¹⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Hoeve Pauwels [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/112018> (geraadpleegd op 18 oktober 2024).

¹⁶ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024: Het Blauwe Hof [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/112005> (geraadpleegd op 18 oktober 2024).

Historische kaarten geven aan dat het onderzoeksgebied minstens sinds de 18de eeuw lange tijd in gebruik was als akkerland. Dat leiden we ook af uit de bodemkaart, die ter hoogte van het onderzoeksgebied een dikke antropogene humus A horizont situeert. Dit is mogelijk een plaggenbodem die het bodemarchief beschermd kan hebben ten aanzien van ondiepe bodemingrepen. Op 20ste-eeuwse luchtfoto's zien we dat de huidige bebouwing op het terrein opgericht is. Wat de impact daarvan geweest is, is momenteel niet duidelijk, maar het is dus mogelijk dat de negatieve impact gemilderd is door de aanwezigheid van een plaggenbodem.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de sloop van de bestaande bebouwing en de bouw van een nieuw restaurant met bijhorende omgevingsaanleg. De verstoringdiepte van de verschillende bodemingrepen varieert sterk. Ze ligt doorgaans tussen 30 cm en 1,20 m. Plaatselijk, ter hoogte van de nieuwe nutspullen, vinden diepere bodemingrepen plaats tot een diepte van maximaal ca. 3,20 m. Dit alles doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Op basis van de gunstige landschappelijke ligging van het terrein en de reeds gekende archeologische waarden in de omgeving houden we rekening met het mogelijke voorkomen van relevante archeologische resten uit de steentijd tot de nieuwe tijd. Het kan zowel om sporensites als om artefactensites gaan. Omtrent de bewaringstoestand van het bodemarchief bestaat onduidelijkheid. We weten niet wat de impact geweest is van de oprichting van de huidige bebouwing op het terrein. Op basis van het landgebruik zoals we dat kunnen reconstrueren sinds de 18de eeuw en op basis van de bodemkaart vermoeden we dat op het terrein een plaggenbodem aanwezig was. Die kan het onderliggende bodemarchief beschermd hebben tegen ondiepe bodemingrepen. Wel is duidelijk dat de geplande werken een bijkomende bedreiging voor het nog aanwezige bodemarchief vormen. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein is daarom bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig.

Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af. Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt.

Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein bebouwd, verhard of begroeid is.

Landschappelijk bodemonderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites beter in te kunnen schatten. Afhankelijk van de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend onderzoek naar steentijd artefactensites nodig.

Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Naar aanleiding van plannen voor de sloop van de bestaande bebouwing en de oprichting van nieuwe bebouwing met bijhorende omgevingsaanleg diende een archeologienota opgemaakt te worden. Het uitgevoerde bureauonderzoek geeft aan dat het terrein gunstige landschappelijke kenmerken kent. In combinatie met de reeds gekende archeologische waarden in de omgeving houden we momenteel rekening met het mogelijke voorkomen van waardevolle archeologische resten op het terrein. Het kan gaan om resten van de steentijd tot de nieuwe tijd. Met betrekking tot de bewaringstoestand van het bodemarchief bestaan momenteel wel vraagtekens. We kennen de impact van de oprichting van de huidige bebouwing niet. We vermoeden wel dat in het verleden een plaggenvlaak aanwezig was op het terrein, wat de negatieve impact van bodemingrepen op het bodemarchief gemilderd kan hebben. Daar tegenover is wel duidelijk dat de geplande werken op het terrein een bijkomende negatieve impact op het nog aanwezige bodemarchief zullen hebben. Omwille van het archeologisch potentieel van het terrein is daarom bijkomend archeologisch onderzoek nodig.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bastiaens, J./J.M. Van Moernick, 1994: Bodemsporen van beddenbouw in het zuidelijk deel van het plaggenlandbouwareaal: getuigen van 17de-eeuwse landbouwintensivering in de Belgische provincies Antwerpen en Limburg en de Nederlandse provincie Noord-Brabant, *Historisch Geografisch Tijdschrift* 12.3, 81-90.

Bogemans, F., 1997: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 1-7 Essen-Kapellen*, Brussel.

Reyns, N./L. Claessens, 2016: *Archeologienota Hoevenen (Stabroek) – E. de Beukelaerlaan. Verkaveling Schoem*, Temse (Rapporten All-Archeo bvba 326).

Van Doesburg, J./M. De Boer/J.H.C. Deeben, 2007: *Essen in zicht. Essen en plaggendekken in Nederland. Onderzoek en beleid*, Amersfoort (Nederlandse archeologische rapporten 34).

4.2 Websites

Cartesius (2024)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2024)
<https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2024)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2024)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2024)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2024)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

